

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Валентин Молодиченко, Наталія Молодиченко, Крістіна Балашова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Сучасне суспільство нині переживає глибоку кризу цінностей, тому процеси формування моралі й духовності дітей та молоді потребують перетворення та оновлення. Але це безумовно потребує використання потужного потенціалу філософсько-педагогічної думки різних історичних епох. Виходячи з національної ідеї, замовлення суспільства та головної цільової настанови сучасної школи – виховувати гармонійно розвинену, інтелектуально-творчу, духовну особистість, завданням педагогіє є формування у свідомості молодших школярів принципів високої моральності й шляхетності. І чим повніше і глибше втілюватимуться в шкільну і суспільну практику моральні принципи, тим успішніше досягатиметься мета виховання, тим ефективнішим буде виховний процес.

Ключові слова: мораль, молодші школярі, особистість, духовність, суспільство, школа.

Валентин Молодиченко, Наталья Молодиченко, Кристина Балашова. Философско-методологические аспекты морального воспитания младших школьников

Современное общество сейчас переживает глубокий кризис ценностей. поэтому процессы формирования морали и духовности детей и молодежи требуют преобразования и обновления. Этот процесс проходит при использовании мощного потенциала философско-педагогической мысли разных исторических эпох. Национальная идея, требования общества и главные целевые установки школы – воспитывать гармонично развитую, интеллектуально-творческую, духовную личность, заданием педагогов является формирование в сознании младших школьников принципов высокой моральности.

Ключевые слова: мораль, младшие школьники, личность, духовность, общество, школа.

V.V. Molodychenko, N.A. Molodychenko, K. Balashova. Philosophical and methodological aspects of moral education for the under-age pupils

Modern society experiences a deep crisis of values, therefore, processes of formation of morality and spirituality of children and young people need to be transformed and renewed. But this certainly needs to be used with the powerful potential of the philosophical and pedagogical thoughts of various historical epochs. Valuable thoughts on the moral education of the individual were formulated by ancient Greek philosophers Socrates, Democritus, and Aristotle. They believed that people can change themselves, to form positive personality traits.

The origins of folk pedagogical wisdom in the child upbringing are described in the works of European prominent scientists: G.Gegel, I.Gerbart, A.Distervega, D.Dury, G.Kershenshestiner, J.Komensky, I.Pestalozzi E.Spranger.

Different aspects of moral education, based on the principle of nationality, national values with the means of folk pedagogy are reflected in the works of Ukrainian philosophers and humanitarians K.D. Alchevskaya, B.D Grinchenko, O.V.Dukhnovich, I.I. Ogienko, M.I. Pirogov, S.F. Rusovoy, G.S. Skovoroda, K.D. Ushinsky.

The present stage of the formation of philosophical and methodological approaches to the formation of the moral education concept in the young pupils become the position of modern educational philosophy (V.P. Andrushenko, I.A. Zyazyun, V.S. Lutay, M.D. Yaramchenko), education development concepts, upbringing and learning in modern conditions (A.M. Aleksyuk, I.D. Beh, A.M. Boyko, S.V. Goncharenko, M.G. Stelmakhovich).

According to the national idea, the order of society and the main target instruction of the modern school (to bring up the harmoniously developed, intellectual, creative, spiritual personality), the task for the teachers is to form the principles of the under-age pupils' high morality. And the more complete and deeper the moral principles will be embodied in school and public practice, the more successfully the goal of education will be achieved, the more effectively the educational process will be.

Key words: morality, under-age pupils, personality, spirituality, society, school.

В останні роки проблема морального виховання учнів частіше привертає увагу філософів, педагогів, психологів, соціологів. Причина тому – створення самостійної держави, глибока стурбованість кращих сил педагогічної науки і практики негативними явищами в суспільстві, пов'язаними зі складними демократичними процесами в ньому та з низкою моральною культурою суспільства в цілому.

Головним завданням реформування виховання особистості законодавчі та нормативно-правові акти України визначають утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти,

працелюбства. «Сьогодні Україна не повинна залишатися осторонь прогресивного поступу людства, яка, зважаючи на свої давні традиції та наявний науковий потенціал, прагнучим гідної ролі в Європі, участі у вирішальних світових та регіональних програмах... Третє тисячоліття вимагатиме кардинальних змін у підготовці фахівців, насамперед, в освіті, де мають бути реалізовані досконаліші концепції і технології, впроваджені нові підходи до вирішення освітньо-виховних завдань на всіх рівнях підготовки...»

З огляду на те, що основним завданням морального виховання молоді є планомірний, цілеспрямований вплив на морально-емоційний

розвиток особистості через організацію умов, у яких формуються її духовна світоглядна сфера та поведінка відповідно до моралі суспільства та загальнолюдських морально-етичних цінностей, перед освітою постають особливі вимоги щодо забезпечення процесу духовно-морального виховання учнів.

В історії розвитку педагогіки в різні періоди відбувалось звернення до питань виховання молодого покоління. Думки стосовно морального виховання були сформульовані та розвивалися давньогрецькими філософами Сократом, Демокритом, Арістотелем. Зверненню до витоків народної педагогічної мудрості у вихованні підростаючого покоління присвячені праці зарубіжних видатних учених Г.Гегеля, І.Гербарта, А.Дістервега, Д.Дьюї, Г.Кершенштейнера, Я.Коменського, І.Песталоцці Е. Шпрангера.

Різні аспекти морального виховання, що реалізуються на основі принципу народності із використанням засобів народної педагогіки відображено в творах українських педагогів-гуманістів Х.Д.Алчевської, Б.Д.Грінченка, О.В.Духновича, І.І.Огієнка, М.І.Пирогова, С.Ф.Русової, Г.С.Сковороди, К.Д.Ушинського, Г.Г.Ващенко, В.О.Сухомлинського та інших.

Вирішенню важливих питань підготовки майбутніх педагогів до морального виховання учнівської молоді сприяють положення філософів В.П.Андрущенко, О.Г.Дробницького, І.А.Зязюна, В.С.Лутая.

Водночас ми спирались на результати різнопланових педагогічних досліджень В.Т.Бабич, В.О.Білоусової, О.С.Богданової, Н.Заячківської, Т.І.Льоріної, К.І.Чорної, в яких йдеться про значення для людини і суспільства загальнолюдських моральних цінностей, виховання моральних якостей особистості, вироблення в учнів умінь і навичок моральної поведінки, формування гуманних взаємовідносин у різних видах діяльності.

Проблема морального виховання становить значний інтерес для багатьох наук, зокрема для філософії, етики, соціології, педагогіки, психології. Однак, слід визнати, що в педагогіці та психології проблема морального виховання досліджена недостатньо. Тому основними джерелами теоретичного аналізу, вихідних методологічних і методичних основ, побудування моделі морального виховання, є роботи з філософії, соціології, етики.

В різні етапи розвитку суспільства відбувалось звернення до морального виховання молоді та актуальності підготовки педагогів-професіоналів до цього виду діяльності. Цінні думки стосовно морального виховання були сформульовані давньогрецьким філософом Сократом. Вищим проявом

моральності Сократ вважав чесноти, сутність яких він вбачав у знаннях. Звідси Сократ робив висновок, що достатньо людині оволодіти поняттями про чесноти та благо, і вона стане моральною, оскільки «зло здійснюється не через незнання»[1]. Помітне місце у розробці питань моральності займає давньогрецький філософ Платон. Великої уваги заслуговують його діалоги «Хармід» (про розсудливість), «Сфтіфрон» (про благочестя), «Протагор» (про чесноти), «Георгій» (боротьба з софістикою, питання про чесноти). Основною ідеєю Платона виступає ідея блага, яка задовольняє всі вимоги високої розвитку особистості [1].

Проблеми моральності розглядаються в творах великого старогрецького філософа Арістотеля. Це «Нікомахова етика», «Євдомова етика», «Велика етика», «Політика», «Про душу» та ін. В них простежується непохитна віра Арістотеля у можливість людини в її моральному становленні. Філософ обстоював ідею, згідно якої «у нашій владі треба бути моральним або порочним», «чесноти не даються нам від природи». Моральність – це надбання душі. У досягненні чеснот важливе місце він відводив знанням, навчанню прекрасного. «... У вихованні першу роль має відігравати прекрасне, а не дико-тваринне» [1]. Але знання, як справедливо зазначає Арістотель, ще не гарантують добра, як стверджував Сократ. Необхідні ще й відповідні звички, адже знання і дії це не одне й те саме.

Питання виховання моральної особистості людини висвітлювалось педагогами та літописцями Київської Русі, зокрема Нестором, Володимиром Мономахом. Оригінальною пам'яткою XII ст. є „Повчання князя Володимира Мономаха своїм дітям». У „Повчанні» вміщені такі поради: любити батьківщину, бути працелюбними, гуманними, чуйними до людей та ін.

Грунтовно вивчалось питання морального виховання педагогами епохи Відродження. В Італії, наприклад, гуманіст Вікторіно де Фельтре організував школу, яку назвав «Будинок радощів», провідним принципом діяльності якої був гуманізм. Французький письменник-гуманіст Франсуа Рабле у романі «Гаргантюа і Пантагрюель» протиставив схоластичному середньовічному вихованню гуманістичне [1]. Цією ідеєю пронизані педагогічні погляди англійського мислителя Томаса Мора, охарактеризовані ним в «Золотій книжці настільки корисній, як і забавній, про найкращий устрій держави і про новий острів Утопія»[1]. Видатний французький мислитель Мішель Монтень закликав: «...Нехай совість і добродійність учня знаходять відображення в

його мовленні і не знають іншого керівника, окрім розуму».

У процесі вивчення культури цієї епохи науковий інтерес у зв'язку з проблемою нашого дослідження викликає тема праці, як засобу морального виховання, у творчості німецького гуманіста Еразма Роттердамського. Відомий німецький мислитель стверджує, що авторитет людини і повага до неї визначаються реальною користю, яку вона приносить державі і співгромадянам. Попереднім в оволодінні будь-якою професією, за його словами, є накопичення соціальних знань і практичних навичок. Цим німецький гуманіст висуває нову морально-етичну норму, відповідно якої праця повинна визначати місце індивіда в суспільстві.

Епоха Відродження була досить плідною і в утвердженні самобутньої української системи морального виховання молоді. Цьому сприяло, зокрема, розгортання мережі різнотипних освітніх закладів (братські, козацькі, січові, церковні, ремісничі та інші школи), а також заснування Києво-Могилянської академії. В цей час працювали такі видатні діячі науки й освіти, як М.Смотрицький, Л.Зізаній, І.Гізель, Л.Баранович, Ф.Прокопович та ін. У своїх творах (М.Смотрицький „Тренос, або плач східної церкви...», Л.Зізаній „Наука з читання і розуміння письма словенського», І.Гізель „Мир з богом людини», Л.Баранович „Меч духовний», Ф.Прокопович „Перше учення отрокам») висловили низку цікавих і цінних думок з питань гуманістичного виховання молоді, формування її совісті.

Захоплення в усьому світі викликав демократичний лад Запорозької Січі з її принципами організації і проведення козацьких рад, виборність їхніх лідерів. Конституція Пилипа Орлика (1710) містила в собі ідеї і положення щодо захисту прав людини, нації, суверенності держави, завдяки чому у національній системі виховання втілювалися у життя ідеї народовладдя та гуманізму.

Великий внесок в розроблення теоретичних питань моралі як філософської категорії зробили представники німецької класичної філософії. У філософській системі Г. Гегеля має значення думка про неперервність формування людини, що відбувається шляхом «переробки себе у процесі культури». Вбачаючи в освіті шлях і засіб окультурення людини Гегель максимально розширив значення поняття освіти, як основи загальної і професійної підготовки. В його роботі „Система моральності» є низка цікавих думок як із загальних аспектів цієї проблеми, так і з одного з найважливіших компонентів моральності – совісті.

Сучасник Г.Гегеля відомий німецький педагог Йоган Гербарт, автор книг „Загальна педагогіка, виведена з цілей виховання», „Підручник психології», „Листи про додаток психології до педагогіки», „Нарис лекцій з педагогіки» приділяв темі моральності велику увагу. Й.Гербарт виходив з положення, що моральні ідеї є вічними, незмінними та загальнолюдськими. Головний шлях морального виховання він вбачав у діяльності вчителя щодо озброєння учнів моральними поняттями, але не шляхом повчань, а шляхом організації пошукової пізнавальної діяльності учнів, яка б спонукала їх „прагнути ще глибше опанувати істину і всебічніше розгорнути справу»[2].

Вагомий внесок у розвиток теорії освіти зробив німецький педагог Е. Шпрангер. Він доводив, що засвоєння основ знань сприяє пробудженню духовних сил. Вчений вважав за необхідне диференціацію освітньої підготовки, відповідно до особистісних нахилів і дотримання категорії цілісності. Відомий німецький вчений вибудовує трьохфазову модель навчання: засвоєння основ знань, професійне навчання, загальноосвітня підготовка. На думку Е. Шпрангера, кожен ідеал освіти і виховання передбачає включення такого компоненту як абсолютний обов'язок. «Саме виховання почуття обов'язку у кожного повинно сприяти об'єднанню численних індивідуальних і групових ідеалів, або контролювати процес духовно-морального виховання в суспільстві».

Зверненню до витоків народної педагогічної мудрості у моральному вихованні молоді присвячені праці видатних учених І.Ф.Гербарта, А.Дістервега, Г.Кершенштейнера, Я.А.Коменського І.Г.Песталоцці. Так, великий чеський педагог Я.А.Коменський розкрив можливості «материнської школи» у здійсненні морального виховання дітей. Главу XIII своєї знаної „Великої дидактики», яку назвав „Метод морального виховання», він відкриває таким підзаголовком: « Все попереднє не так суттєво у порівнянні з головним – моральністю і благочестям». Далі педагог формулює 16 правил мистецтва розвивати моральність. Серед чесної на перший план він ставив мудрість, помірність, мужність і справедливість. Ян Амос Коменський радив виховувати у дітей скромність, доброзичливість, ввічливість, акуратність тощо.

Джон Локк у книзі «Думки про виховання» завданням виховання вважав виховання джентльмена, у становленні якого значну роль відіграє його моральна сфера. Джентльмен, за Джоном Локком, має відрізнятися, насамперед, «витонченістю у поведженні». Таку людину можна виховати тільки гуманними методами [1].

Жан-Жак Руссо - автор всесвітньо відомих творів «Чи сприяє прогрес наук і мистецтв поліпшенню або погіршенню моральності», «Міркування про походження і причини нерівності між людьми», «Громадський вирок», «Еміль, або Про виховання» у вихованні моралі пропагував ідею виховання загальнолюдських ідеалів. Руссо сформулював три завдання такого виховання - це виховання добрих почуттів, добрих міркувань і доброї волі.

Проблемі моральності значну увагу приділяв один з найвідоміших діячів французької та світової культури Д. Дідро. Моральність Дідро тлумачить досить широко, включаючи до її сфери всі ціннісні орієнтації особистості. Головне місце у сфері моральності Дідро надавав дійовій любові людей одної до одної, спільному благодінню. Особливі вимоги у сфері моральності він ставив перед учительством. Розглядаючи методи морального виховання, автор зокрема відмічає важливість стимуляції моральної поведінки, справедливого розподілу «заохочень і покарань»[1].

Відомий швейцарський педагог Г.Песталоцці у «Книзі для матерів», використовуючи досвід швейцарської народної педагогіки, доводив необхідність врахування принципу природовідповідності в різних напрямках виховання, в тому числі й морального [7]. Основи моральної поведінки дитини, стверджував Г. Песталоцці, закладаються в сім'ї. У школі ставлення вчителів до дітей має будуватись на ґрунті їх батьківської любові до них. Моральна поведінка дітей, за його словами, формується не моралізуванням, а через розвиток у них моральних почуттів. Велику роль у моральному вихованні він відводив методу вправ. Дітей необхідно навчати, вправляти в хороших вчинках задля чого необхідно виховувати в них такі вольові якості, як самоволодіння, витримка [7].

А. Дістервег, торкаючись питання морального виховання дітей, підкреслював необхідність звертати увагу на врахування особливостей культур країни, яка є батьківщиною учня. Мету виховання він вбачав у служінні «істині, красі й добру». У зв'язку з цим він вельми цинив учителя, ставлячи водночас досить серйозні вимоги до нього. Німецький учений Г.Гердер гостро ставив питання про виховне значення національного характеру народного коріння культури, літератури, фольклору, що є основою морального виховання дитини.

Американський педагог і психолог Джон Дьюї у праці «Вступ в філософію освіти» пише, що у будь-якому віці перед нами стоїть безпосереднє завдання – вчитися через досвід, розширюючи і збагачуючи його на засадах

теоретичних знань [4]. Джон Дьюї велику увагу приділяв соціальним проблемам суспільства. Великий реформатор брав активну участь у роботі селтльменту (англ. settlement – поселення), що було відкрито в Чикаго. Зміст і форми навчання характеризувались гнучкістю, свободою, орієнтацією на інтереси й потреби людей, моральні зв'язки і моральні норми. Навчання базувалось на ідеях Песталоцці і Фребеля про самовираження дитини як головний педагогічний засіб формування її моральної особистості, про гармонійний розвиток розуму, серця і рук як мету освіти і про оптимальну взаємодію сім'ї та школи у вихованні дітей. В його праці «Моральні принципи в освіті» наголошується на важливості здійснення педагогом морального виховання. Д. Дьюї, визначаючи моральні принципи в освіті, вказує на закономірності обумовленості морального виховання суспільними потребами та умовами життя.

Морально-етичні засади виховання характеризують педагогічну діяльність вітчизняних дослідників. Метою педагогічної діяльності одного з видатних освітніх діячів України – Памво Беринди було формування моральної особистості учня на ґрунті національного характеру.

Значний вплив на розвиток виховних традицій морального спрямування мали просвітники-демократи, особливо Г.С.Сковорода. Великий гуманіст радив пошанувати морально-духовні закони наших предків, тобто розпочинати навчання й виховання з реалізації тих методів і форм, які мають виразну народну основу. Одним із перших серед педагогів минулого він вимагав і практикував вивчення основ моралі на засадах народної мудрості. Він підкреслював, що правильне виховання народу «сховано у природі самого народу, як вогонь і світ в кремені». Ідеями народної педагогіки пронизані його вірші і казки, легенди і розповіді. На думку Г.Сковороди, виховання полягає в тому, щоб допомагати розкрити в дитині її природні здібності та спрямувати її на шлях дійсного щастя й служіння Батьківщині.

Проблему духовно-морального виховання особистості в другій половині XIX століття розробляв К. Ушинський. Працюючи інспектором у Смольному інституті, К. Ушинський значну увагу приділяв ідеям народності, виховуючого навчання, повазі до особистості учня. К. Ушинський вимагав від вчителя усвідомлення того, що в учня необхідно виховувати такі моральні риси як любов до Батьківщини, товариськість, гідність, чесність, сумлінність, наявність чітких уявлень про мораль.

Вважаючи найголовнішим обов'язком учителя виховувати учнів на матеріалах народних традицій, О. Духнович підготував перший підручник з народної педагогіки для народних вчителів «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских» (1857), в основу якого покладені матеріали, пронизані ідеєю духовно-морального виховання. О. Духнович стверджував, що „щастие или нещастие человека зависит много раз от рождения, но более от нравственного его воспитания». Тобто, не заперечуючи ролі спадковості, він вирішального значення в розвитку особистості надавав моральному вихованню. На його думку, виховання в школі повинно йти в руслі пробудження в дітей любові до народу і своєї національності.

Видатний педагог С.Ф.Русова, обстоює місце народних традицій як важливого засобу морального виховання. Вона вказує, що великі традиційні свята мають широкий спектр впливу на моральне виховання дітей, на глибину їх почуттів. Софія Русова неабияку увагу звертає на виховальний вплив сім'ї, що традиційно використовувався народною педагогікою як важливий засіб виховання моральності дітей. Найефективніші умови для виховання розумної і працьовитої дитини, формування в неї загальнолюдських цінностей, позитивного ставлення до праці, потреби і звички трудитися на загальну користь, на думку педагога, повинно здійснюватися засобами народної мудрості і відповідати соціально-культурним вимогам часу [8].

Достатньо аргументовано відстоював місце традиційних народних впливів на розвиток моральних почуттів дитини І.І.Огієнко. Моральний зміст праці, за І.І.Огієнком, полягає в тому, що коли дитина створила власними руками корисне людям, вона не залишиться байдужою до результатів чужої праці. Національну систему морального виховання відроджував В.О.Сухомлинський, який вбачав основне спрямування діяльності вчителя і учня у тому, щоб зробити останнього Людиною. В його «школі радості» під «голубим небом» панували дух сердечності, задушевності, чуйності, взаємодовіри і взаємодопомоги. Оскільки основні якості моральності закладаються в людині в школі, поступово «юнаки і дівчата прагнуть якомога швидше осмислити й правильно оцінити моральну сферу свого внутрішнього світу, визначити своє місце в сучасному і особливо у майбутньому житті»[9], то цей аспект не був обійдений сучасними вченими.

На важливість здійснення морального виховання молоді вказувала в своїх педагогічних творах Х.Д.Алчевська. В недільній школі під її

керівництвом, яка діяла в м. Харкові з 1862 року, було розроблену методику навчання й виховання з урахуванням принципу народності. У творах Х.Д.Алчевської «Що читати народу», «Півроку з життя недільної школи», «Народні вчителі» розкриваються питання методики проведення виховних бесід з учнями шкіл із використанням літературного матеріалу, містяться цінні педагогічні поради вчителю.

Проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя, формування його як соціально активної особистості досить широко висвітлені в дослідженнях сучасних науковців.

У працях С. Гончаренка чітко простежується науково обґрунтований підхід до змісту професійної освіти. Він вказує на важливість гуманітарної освіти вчителя, зазначаючи, що «цілі гуманітаризму в освіті не зводяться, як би це не було важливо, лише до формування теоретико-методологічного оснащення професійного і соціального мислення та практичної діловитості; головне - на що будуть орієнтовані - це мислення, помисли й практичні здібності людини, оволодіння певними знаннями і уміннями. Освіта в Україні ніколи не зводилась до викладання і засвоєння необхідних знань, а завжди включала в себе морально-виховний компонент» [3]. Відомий учений акцентує увагу на значущості побудови освітнього процесу на основі внутрішніх потреб. При цьому необхідно звернути увагу на те, чим у майбутньому «людина керуватиметься при виборі своїх життєвих цілей і засобів їх досягнення, відрізняючи добро від зла, які критерії і оцінки стануть фундаментом її моралі» [3].

І.А.Зязюн у процесі підготовки вчителя надає значущості опануванню професійних знань і на їх підвалинах виробленню умінь як основи педагогічної технології. Серед провідних здібностей особистості до педагогічної діяльності І.А.Зязюн виділяє такі, як доброзичливість, увага до людей, товариськість; перцептивні здібності – професійна зіркість, емпатія, інтуїція; динамізм особистості – здатність до вольового впливу й логічного переконання; креативність – здатність до творчості.

Про актуальність виховання моральних якостей особистості, вироблення в учнів умінь і навичок моральної поведінки, формування гуманних взаємовідносин у різних видах діяльності наголошують у своїх працях сучасні науковці: В.Т.Бабич, В.О.Білоусова, О.С.Богданова, Т.І.Люріна, Ю.Г.Підборський, К.І.Чорна.

Виходячи з національної ідеї та головної цільової настанови сучасної школи – виховувати гармонійно розвинену, інтелектуально-творчу,

духовну особистість, педагоги повинні формувати у свідомості учня принципи високоморальності й благородства. І чим повніше і глибше втілюватимуться в шкільну і суспільну практику моральні принципи, тим успішніше досягатиметься мета виховання, тим ефективнішим буде виховний процес. Ця об'єктивна реальність зумовлює прояв у нашому суспільстві закону залежності результатів будь-якої виховної системи від ступеня відповідності педагогів і вихованців призначенню даної системи, тобто закону відповідності мети виховання виховним відносинам.

Основні методологічні положення проблеми морального виховання визначаються даними сучасної науки про походження, сутність і роль моралі, шляхи морального розвитку особистості.

Відомо, що в латині здавна існувало слово «mos», яке означало «характер, вдачу, звичай». Водночас воно тлумачилось ще як «припис, закон, правила». Виходячи з цих значень Марк Туллій Цицерон утворює слово «moralis» – «той, що стосується вдачі, характеру, звичаїв». Слідом за ним Сенека та інші письменники починають використовувати термін «moralitos» – мораль.

Ці два поняття – моральність і мораль – до цього часу використовуються паралельно. Проте, ми поділяємо думку соціолога За В.Малаховим мораль – передусім, певна форма свідомості, що є сукупністю усвідомлених людьми принципів, правил, норм поведінки. Моральність розуміється як втілення даних принципів, правил і норм у реальній поведінці людей та стосунках між ними. При цьому мораль надає моральності певних орієнтирів, а для самої моралі (як форми свідомості) конкретні моральні якості, які є проявом у дійсності, виступають критерієм, своєрідним «камертоном» поведінки.

Проблема єдності моральної свідомості, моральних цінностей і поведінки тісно пов'язана з розв'язанням завдань рівня досконалості морально розвиненої особистості. Тому таким важливим стає питання про зміст моральних якостей. В науковій літературі та педагогічній практиці зміст понять якостей, їх число не мають усталеного визначення. Підкреслюється, що розвитку теорії і практики морального виховання перешкоджає певна невизначеність і безмежність змісту цього процесу. Мораль, виступаючи формою суспільної свідомості, що представляє сукупність принципів, вимог, норм і правил, регулює поведінку людини у всіх сферах її суспільного життя. Визначаються два основні способи регулювання поведінки людей: зовнішнє регулювання, яке базується на моральних нормах – вимогах та суспільній думці; і внутрішнє регулювання, яке базується, перш за все, на

моральній свідомості, моральності мотивів, добровільної поведінки.

Звичайно, як прояв духовного життя суспільства мораль відображає суспільну свідомість і суспільну волю людей. Загальнолюдські моральні цінності, індивідуальні щодо соціально-економічних перетворень, як стверджують сучасні дослідники І.Д.Бех, В.К.Демиденко, М.І.Шилова [10].

Домінуючим фактором, який регулює інтереси, світогляд і поведінку особистості є свідомість як єдність знання і відносин. При цьому надбудовою є самосвідомість як сукупність знань про себе і ставлення до себе. Звідси розвиток моральних якостей розглядається як оволодіння суб'єктом соціальними зразками моральної поведінки: ідеал – знання – особистісний зразок (визначений власно суб'єктом). Такий поступовий перехід від зразка – ідеалу до особистісного зразка, котрий стимулює самовдосконалення, саморозвиток особистості.

Це дозволяє зробити припущення про те, що моральний розвиток особистості молодшого школяра можна здійснювати, якщо педагогічна діяльність має цілеспрямований характер, пропонує еталон, мету і зміст діяльності та поведінки і забезпечує їх усвідомлення, свідому поведінку і прояв особистісних моральних якостей.

Завдання морального виховання молодшого школяра вирішуються на основі врахування комплексного підходу до проведення виховної роботи, адже тільки такий підхід забезпечує розвиток в особистості школяра стійких моральних якостей, набуття нею відповідної спрямованості, активної життєвої позиції.

Як прояв духовного життя суспільства мораль відображає суспільну свідомість і суспільну волю людей. Вона носить історичний характер, зі зміною суспільно-економічних умов життя у людей змінюються погляди і поняття, тобто їхня суспільна свідомість.

У вітчизняній педагогічній науці зміст морального виховання включає прогресивні традиції, які становлять частину духовного життя народу – це народні традиції, шанобливе ставлення до батьківщини, до праці, дітей до батьків, молоді до людей похилого віку, бережливе ставлення до природи, почуття обов'язку, відповідальності, справедливості, моральної самосвідомості.

Моральне виховання учнів початкової школи важливо здійснювати не лише засвоєнням теорії, норм і правил поведінки, в процесі навчання а й спеціально організованою вчителем моральною освітою, моральною діяльністю, спрямованою на формування моральної поведінки, прожиття

почуттям істини, доброти, прекрасного, на формування таких моральних якостей, як любов до Батьківщини, національна гідність, лицарство, міжнародна повага та дружба, вдячність, любов до праці, дисциплінованість, честь, совість.

Основні методологічні положення проблеми морального виховання визначаються даними сучасної науки про походження, сутність і роль моралі, шляхи морального розвитку особистості. В цьому контексті актуальними залишаються

Список использованных источников

1. Аристотель. Политика // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики/ Составитель и автор ввдных статей акад., проф.А.И.Пискунов.– М., 1981.– С.38.
2. Герbart И.Ф. Общая педагогика, выведенная из цепи воспитания //Хрестоматия по истории зарубежной педагогике.– М., 1981.–С.339.
3. Гончаренко С.У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація/ Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія/ За ред. І.А.Зязюна/.– Київ: Видавництво „Віпол», 2000.–683с.–С.81–107.
4. Дьюї Д. Моральні принципи в освіті / М.Олійник (пер.с англ.).– Львів: Освіта: Літопис: Центр гуманітарних досліджень Львівського національного ун–ту ім.Івана Франка, 2001.– 32 с.
5. Малькова З.А. Джон Дьюи – философ и педагог–реформатор// Педагогика.–1995.–№4.– С.95–104.
6. Монтень Мишель. Опыты// Хрестоматия по истории зарубежной педагогики/Сост. И автор ввдных статей акад., проф. А.И.Пискунов. – М., 1981.– С.71.
7. Песталоцци. Памятная записка пари́жским друзьям о сущности и цели метода // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики.– Х., 1984.– С.280–304.
8. Русова С. Моральні завдання сучасної школи // Рідна школа.–1992.–№2.–С.52.
9. Сухомлинский В.О. Сто порад вчителю.– К.: Рад. школа, 1988.–304 с.
10. Чорна К.І. Моральне виховання / К. Чорна // Енциклопедія освіти // Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 523 – 524.

Відомості про авторів:

Молодиченко Валентин Вікторович

ORCID 0000-0002-2508-1383

доктор філософських наук, професор кафедри початкової освіти Мелітопольського державного педагогічного університету (Мелітополь, Україна), molodychenko@gmail.com

напрацювання когорти античних філософів, фундаторів гуманітарної думки епохи Відродження, представників європейської філософської традиції. Особливого значення набувають ідеї національних філософів та педагогів. Необмежені можливості для формування високоморальної особистості учнів початкової школи відкриває їх раціонально організована, ефективна багатовекторна морально-виховна діяльність всіх учасників освітнього процесу.

References

1. Aristotel'. Politika // Hrestomatiâ po istorii zarubežnoj pedagogiki/ Sostavitel' i avtor vvodnyh statej akad., prof.A.I.Piskunov.– М., 1981. – S.38.
2. Gerbart I.F. Obšââ pedagogika, vyvedennaâ iz cepi vospitaniâ //Hrestomatiâ po istorii zarubežnoj pedagogike. – М., 1981. –S.339.
3. Gončarenko S.U. Zmist zagal'noï osviti i її humanitarizaciâ/ Neperervna profesijna osvita: problemi, pošuki, perspektivi: Monografiâ/ Za red. I.A.Zâzûna/. – Kiïv: Vidavnictvo „Vipol», 2000. –683s. –S.81 –107.
4. D'ûi D. Moral'ni principi v osviti / M.Olijnik (per.s angl.). – L'viv: Osvita: Litopis: Centr humanitarnih doslidžen' L'vivs'kogo nacional'nogo un –tu im.Îvana Franka, 2001. – 32 s.
5. Mal'kova Z.A. Džon D'ûi – filosof i pedagog – reformator// Pedagogika. –1995. –#4. – S.95 –104.
6. Monten' Mišel'. Opyty// Hrestomatiâ po istorii zarubežnoj pedagogiki/Sost. I avtor vvodnyh statej akad., prof. A.I.Piskunov. – М., 1981. – S.71.
7. Pestalocci. Pamâtnâ zapiska parižskim druž'âm o sušnosti i celi metoda // Hrestomatiâ po istorii zarubežnoj pedagogiki. – H., 1984. – S.280 –304.
8. Rusova S. Moral'ni zavdannâ sučasnoï školi // Rìdna škola. –1992. –#2. –S.52.
9. Suhomlinskij V.O. Sto porad včitelû. – К.: Rad. škola, 1988. –304 s.
10. Čorna K.Î. Moral'ne vihovannâ / K. Čorna // Enciklopediâ osviti // Akad. ped. nauk Ukraïni; golovnij red. V.G. Kremen'. – К. : Ūrinkom Înter, 2008. – 1040 s. – S. 523 – 524.

Information about the authors:

Molodychenko Valentyn Viktorovych

ORCID 0000-0002-2508-1383

Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Elementary Education, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Melitopol, Ukraine), molodychenko@gmail.com

Молодиченко Наталія Алімжанівна

ORCID 0000-0002-2508-1383

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри початкової освіти, голова секції іноземних
мов Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь, Україна),
molodychenko@gmail.com

Molodychenko Nataliia Alimdzhanivna

ORCID 0000-0002-2508-1383

Candidate of Pedagogical Science, Associate
Professor, Associate Professor of the Department of
Elementary Education,
Head of the Foreign Languages Section
Bogdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
(Melitopol, Ukraine),
molodychenko@gmail.com

Балашова Крістіна Ігорівна

вчитель ЗОШ № 23 м. Запоріжжя

Balashova Kristina,

Teacher of General Education School № 23, Zaporizh

Рецензент:

*доктор філософських наук,
професор Олексенко Р.І.*

Reviewer:

*Doctor of Philosophical Sciences,
Professor Oleksenko R.I.*